

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 18 имени первого министра просвещения
Тувинской Народной Республики Лопсан-Кендена Ооржака Мижит-Доржуевича» города
Кызыла Республики Тыва
МБОУ СОШ №18 г.Кызыла

РАССМОТРЕНО

Заседании ШМО учителей
начальных классов

Кужугет.А.Х.
от «30» августа 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам.директора по УВР

Кызыл-оол С.М.
от «30» августа 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директором школы

Иргит А.Ю.
Приказ № 598.2 од
от «30» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по внеурочной деятельности
«Торээн дылым»
для обучающихся 2-х классов

г.Кызыл 2024г

Тайылбыр бижик

2-ги класска «Төрөөн дылым – тыва дылым» программазын күрүне стандарттарына дүүштүр тургускан.

Төрөөн дылым деп чүнү ынча дээрил?

Хөйге бнлдингир — кижилерниң аразында харылзажырының чугула чепсээ болур дылдың амыдыралга илереттинери азы хереглеттинери болур. Культура деп сөстүң утказы — кандыг-бир чүвениң сайзыралының дээди, бедик чадазы дээн уткалыг. Ынчангаш чугаа культуразы деп терминниң ниити утказы — чугааның сайзыралының бедик чадазы база ниитилел амыдыралына ооң хереглеттинери болур.

Дылдың, бүгү-ле байлактарын, дүрүмнерин чаңгыс кижиниң долузу-биле шингээди алыры болдунмас. Ынчалза-даа дылдың, ниити, хүн бүрүдө эң-не нептеренгей ажыглаттынар нормаларын — сөстөрни шын ажыглаарын, адаарын, морфологтуг болгаш синтаксистиг нормаларын — оореникчи бүрүзү билген турар ужурлуг.

Амгы уеде төрөөн дылдың янзы-буру талаларын шинчилээр, сайзырадыр ажылды чугле дыл эртемденнери чорудуп турар эвес, анаа оореникчилер шинчилел ажылдар дузазы-биле база хире-шаа-биле киржип турар.

Төрөөн дылым деп программаны тургузарда орус дылдың «Занимательная грамматика», «Занимательный русский язык» деп программаларны ооренип коргеш, анаа даянып тыва дылга ажыглап болгу дег чуулдерге ундезилеп уннер, ужуктер, сөстөр –биле оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, кроссворд, ребустарны тургускаш, ажыглаарга оореникчилернин угаап бодаары, сөстөрни шын бижири, бижик демдектерин сагыыры база дыл талазы-биле билии быжыгып ханылаарына салдарлыг .

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың темазын шилээниниң чугулазы

Дыл — ниитилелде эң-не кол шимчедикчи чепсек. Өөреникчи кижини бодунун төрөөн дылының тыптып сайзырап келген төөгүзүн, ооң ниитилелде амгы үеде туружун сайгарып, боданып өөренири амгы үениң негелдези. Ооң-биле чергелештир уругларның эртемге сонургалын көдүрүп, төрөөн дылына ынакшылын күштелдирер.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың сорулгалары

Өөрөдиглиг:

- өөреникчилерни төрөөн дылына сонургалдыг кылдыр өөрөдир;
- тыва дылды амыдырал-биле холбап, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-шынарлыг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр;
- уругларны бот-тывынгыр, чогаадыкчы ажылдап өөрөдир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медреселдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказына дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;

- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медерели бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир
- номчулгага сонuurгалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Планнаттынган түңнелдер:

Предметтиг түңнелдер (предметные):

- торээн (тыва)дылдың теориялыг билиглери;
- төрөөн чериниң төөгүзү;
- тыва дылдың тывылганы;
- тыва дылдың адырларынга янзы-бүрү интеллектуалдыг оюннарның билиглери (лексика, фонетика, грамматика)

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрөнгени;
- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээри;
- тыва чоннун, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужурларын сагып, салгап кижизидери;
- төрөөн чуртунга, ие дылынга, чонунга хумагалыг, ынак болур;
- бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-углап, бот-сайзырадып билир;
- чаа билиглер шингээдип алырын медерелдии-биле угаап билир;
- патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадык амыдыралдыг болур.

Метапредметтиг түңнелдер:

- чүге өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билир;
- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;
- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;
- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет четкизинде сайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...)
- кижини бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрэжип, эдип билири;
- коллективтиг ажылдажылга үезинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежиң, юодунуң үлүүн кирип, бот-боттарын хынажып билири;
- торээн (тыва) дылынын өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң ужур-утказын билири;
- тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдилик ажыглап, бедик чугаа культуралыг болур.

Программаның утказы

«Төрөөн дылым- тыва дылым» деп кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгага планнаттынган программа 2-ги класска 34 шакка планнаттынган. Неделяда 1 шак. Программа ниитизи-биле уругларның ниити кругозорун, культуразын бедидип, дыл-домаан сайзыратпышаан, колдуунда янзы-бүрү оюннар хевиринге эртер.

Ооренир хуусаазы 2023-2024 ч

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (2 класс)

№ дугаары	Ооренир чуулдуң кезектери, темазы	Шактарнын саны			Хуну
		Шупту	Теориязы	Практиказы	
	Сөс бе азы сөс эвес бе?	4	2	2	
1-2	Кирилде кичээл. Оюн «Сос бе азы...?»	2	1	1	4; 11. 09
3-4	Оюннар «Состу тургус», «Состу тып»	2	1	1	18; 25. 09
	Хой уткалыг состер	10	2	8	
1-4	Состун ангы-ангы уткалары	4	1	3	2, 9, 16,23. 10
5-9	Оюннар «Баштар болгаш кудуруктар дугайында», «Ийи уткалыг»	5	1	4	6, 13, 20,27. 11. 04. 12
16	Викторина «Состун утказын тып»	1		1	11. 12
	Ийис – состер	10	2	8	
1-5	Омонимнер. Оюн «Кым силер?»	5	1	4	25. 12 15, 22, 29.01 5.02
6-9	Оюннар «Думчуунга кертип ал», «»	4	1	3	12. 19, 26. 02 4. 03
10	Викторина «Ийис -состер»	1		1	11. 03
	Состер – эжишкилер	10	1	9	
1-3	Чоок уткалыг состер. Оюн «Билбеспей»	3	1	2	18. 03 1, 8.04
4	Улегер домактар иштинде кирген чоок уткалыг состер	2		2	15, 22.04
6-7	Дорт ужук-биле	2		2	29. 04; 6. 05
8-9	Тоолда ындыг боор ийик бе?	2		2	13, 20.05
10	КВН «Состер-эжишкилер»	1		1	27. 05

Кичээлдер аайы-биле темаларнын хуваалдазы

№	Ооренир темалары	Шактар саны			Болур хуну
		шупту	теория	практ	
		1	1		04. 09
1	Кирилде.	1		1	11. 09
2	Сос бе азы.....?	1			18. 09
3	Оюннар «Слогтан неме», «Состу тып»	1	1		25. 09
4	Оюннар «Состу тургус», «Состу тып»	1		1	02. 10
5	Состун ангы-ангы уткалары	1	1		09. 10
6	Чоок уткалыг состер.	1		1	16. 10
7	Удурланышкак уткалыг состер	1		1	23. 10
8	Аян-чорук «Состун ангы-ангы уткалары»	1		1	30. 10
9	Оюннар «Баштар болгаш кудуруктар дугайында», «Ийи уткалыг»	1	1		06. 11
10	Оюн «Состер чадазы», «Состун кезектерин тып»	1		1	13..11
11	Оюн «Состерни тып» -ийи уткалыг состерни тывар.	1		1	20. 11
12	Оюн «Кым хойну тыварыл?»-ийи состен тургустунган хуу аттарга.	1		1	27. 11
13	Оюн «Он базым» ийи состен тургустунган состерге	1		1	04. 12
14	Викторина «Состун утказын тып»	1		1	11. 12
15	Омонимнер. Оюн «Кым силер?»	1	1		18. 12
16	Оюн «Шынзыдынар...»-	1		1	25. 12
17	Оюн «Кым эн кичээнге ийигил?»- омонимнер	1		1	08.01
18	Оюн «Этафета»	1		1	15. 01
19	Оюн «Частырыын тып...»	1		1	22..01
20	Оюннар «Думчуунга кертип ал», «»	1	1		29. 01
21	Оюн «Билбеспей»-словарлыг состер	1		1	05. 02
22	Хуулгаазын бажын.Омонимнер	1		1	12. 02
23	Бодан.Тып.Сагын	1		1	19. 02
24	Викторина «Ийис -состер»	1		1	26. 02
25	Чоок уткалыг состер. Оюн «Билбеспей»	1	1		04. 03
	Ээриил ужуктер.Чоок уткалыг состерни чыып бижиир	1		1	11. 03
27	Бодан.Тып.Сагын	1		1	18. 03
28	Улегер домактар иштинде кирген чоок уткалыг состер	1		1	01. 04
29	Улегер домактар иштинде кирген чоок уткалыг состер	1		1	08.04
30	Дорт ужук-биле	1		1	15. 04
31	Дорт ужук-биле	1		1	29. 04
32	Тоолда ындыг боор ийик бе?	1		1	06. 05
33	Тоолда ындыг боор ийик бе?	1		1	13. 05
34	КВН «Состер-эжишкилер»	1		1	

Литература даңзызы

1. Алдын-оол Х.С. Аянныг номчулга. – Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 1983
2. Александрова Г.В. Проектная деятельность на уроках русского языка в 5-9м классах. Пособие для учителей. – М: Балласс, 2010
3. Бавуу-Сюрюн М.В., Ондар О.М. Тыва дыл талазы-биле сургуулдарның эртем-шинчилел ажылдарының тематиказы болгаш үлегерлери. — Абакан, 2007
4. Бавуу-Сюрюн М.В., Куулар Ч.К. Тыва дылдың лексиказынга факультативтер. — Кызыл, 2005
5. «Башкы» журналдары
6. Ооржак С.Т. Журналистиканың үжүглели. Немелде өөредилге ному. Кызыл: ОАО «Тываполиграф», 2012
7. Интернет- ресурста сайтылар